

MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI AZƏRBAYCAN ELMİNİN BEŞİYİ VƏ FLAQMANIDIR



Akademik Akif ƏLİZADƏ,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yubileyi Azərbaycan elminin istər Sovet dövründə, istərsə də müstəqillik illərində əldə etdiyi böyük uğurları parlaq sübutdur. Akademiyanın 70 illik yubileyinin keçirildiyi indiki dövr müstəqil Azərbaycan üçün intellektual inkişaf modelinə əsaslanan biliklər cəmiyyətinin qurulması ilə xarakterikdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin memarı olduğu müstəqil Azərbaycan sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni quruculuq sahəsində sürətlə irəliləməkdə, ölkəmiz regionun lider dövlətinə çevrilərək müasir sivil dünyaya inteqrasiya olunmaqdadır. Əldə olunan bu nailiyyətlərin arasında ölkəmizin təbii resursları ilə intellektual potensialının vəhdəti, maddi kapitalı insan kapitalına çevirmək strategiyası dayanır. Belə bir şəraitdə son 70 il ərzində milli intellektual potensialın əsas mərkəzi olan Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yubileyi xüsusi mənə kəsb edir, şərəfli keçmişə hörmət və ehtiramla yanaşı, ümummilli inkişaf gələcək strateji oriyentirləri üzərində düşüncələrə daha çox rəvac verir.

70 illik yubiley - AMEA üzrən böyük təntənədir. Biz, xalqımızın böyük zəka sahibləri ilə bir vaxtda yaşamaq və onlarla bir yerdə çalışmaq, ünsiyyətdə olmaq imkanı bəxş etmiş təmizimizə hədsiz minnətdarlıq. Həmişə olduğu kimi, bu gün də onların adları ehtiramla çəkiləndə biz eyni kövrək hissləri keçirik. Azərbaycan elminin bu təntənəli məqamında - milli-mənəvi sərəvətimiz olan Elmlər Akademiyasının təsisçisi və banilərini - ilk Azərbaycan akademiklərinin xatirəsi qarşısında baş əymək bizim mənəvi və tarixi borcumuzdur. Budur həmin dahilər və şəxsiyyətlər: görkəmli həkim-alimlər, Azərbaycan da tibb təhsili və tibb elminin baniləri Mirəsədulla Mirqasımov və Mustafa Topçubaşov; dahi bəstəkar və böyük maarifçi Üzeyir bəy Hacıbəyov; sovet kimyaçılar məktəbinin nüfuzlu nümayəndəsi Yusif Məmmədəliyev; Azərbaycan geologiyası elminin baniləri Şamil Əzizbəyov, Əlişraf Əlizadə və Miral Qaşqay; ədəbi irsləri bu gün də azərbaycanlılığın zirvəsində duran Əhməd Səməd Vurğun və Mirzə İbrahimov; Azərbaycan fəlsəfə məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Heydər Hüseynov; Azərbaycan milli mədəniyyətinin layiqli davamçıları - arxitekturlar Sadıq Dadaşov və Mikayıl Useynov.

Bu adlar çoxdan tariximizin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Milli Elmlər Akademiyasının tarixindəki bu ilk pleyada həm bizim, həm də respublika alimlərinin bir neçə əvvəlki nəsiləri üçün böyük milli layihənin pionerləri kimi qalmaqdadır. Bu şəxsiyyətlər əsl alimlik və ziyalılıq nümunəsi, xüsusi keyfiyyətlərə malik mədəniyyət və əxlaq etalonu kimi qəbul edilir və bu gün də Azərbaycan cəmiyyətinin əhəmiyyətli mərhələsinə, milli dünyagörüşünün formalaşmasına müsbət təsir göstərirlər.

Müxtəlif dövrlərdə Azərbaycan da elmi fikir və axtarışlar əsası elminin ən görkəmli nümayəndələri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə formalaşmışdır. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təşəkkülündə, milli elmi kadrların hazırlanmasında fəal iştirak edənlərin sırasında İ.M. Qubkin, F.Y. Levinson-Lessing, S.S. Namyotkin kimi dünya şöhrətli rus alimləri də vardır. İlk akademiklər - AMEA-nın təsisçiləri sırasında dünya elminin layiqli nümayəndələri sayılan akademiklər İosif Yesman, İvan Şirokoqorov, Aleksandr Qrossheyim kimi alimlər olmuşlar.

Qədim sivilizasiyanın əsas məskənlərindən olan Azərbaycanda ən qədim dövrlərdən folklor, ədəbiyyat, fəlsəfə, riyaziyyat, etika, coğrafiya, fizika, kimya, tibb və sair sənət və elm sahələri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etmişdir.

Azərbaycanın tarixi ərazilərində IX-XIV əsrlərdə yaranan elmi mərkəzlər, müasir anlayışla ifadə etsək, akademiya elmlərin strukturlaşması, elmi fəaliyyətin təşkil, elm sahələrinin inkişaf etdirilməsi və ümumilikdə yaradıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsi prosesində ciddi rol oynamışdılar. Orta əsrlərdə Azərbaycanın İsfahan, Həmədan, Ərdəbil, Təbriz, Xoy, Naxçıvan, Şamaxı, Marağa, Urmiyə və digər şəhərlərində çoxsaylı elmi mərkəzlər fəaliyyətə başlamışdır ki, onlar da vahid Azərbaycan elmi mühitinin tərkib hissələri idi. Mənbələr göstərir ki, bu mərkəzlər arasında sıx elmi-mənəvi və ideya əlaqələri mövcud olmuşdur.

Əsrlərin keşməkeşlərində intellekt çirəğni sönməyə qoymayan Azərbaycan alimləri XIX-XX əsrlərdə də fəlsəfə və elm sahəsində öz dəst-xətlərini inkişaf etdirdilər. Akademiyanın yaranma tarixi 1926-cı ilə gedib çıxır. Həmin il Bakıda yaradılan "Azərbaycanı tədqiq və tətabb cəmiyyəti" müxtəlif elmi is-

tiqatmətlərdə tədqiqatla məşğul olurdu. 1932-ci ildə bu cəmiyyətin əsasında SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan Şöbəsi (EAFZAFZ) yaradıldı. 1935-ci ildə EAFZAFZ SSRİ EA-nın Azərbaycan Filialına çevrildi. 1945-ci ildə isə Azərbaycan öz müstəqil Elmlər Akademiyasını yaratdı.

Beləliklə, Milli Elmlər Akademiyasının rəsmi yaranma tarixi 27 mart 1945-ci ilə aiddir. 1945-ci il martın 31-də isə Azərbaycan Elmlər Akademiyası yaranma tarixini böyük ümumi yığıncaqla qeyd etdi. Bu, Azərbaycan dövlətinin həyatında yeni atributun yaranmasını göstərən təntənəli hadisə idi. Akademiyanın ümumi yığıncağı elmi nəticələrin kollektiv şəkildə müzakirə edildiyi və qiymətləndirildiyi orqan oldu. Akademiyanın prezidenti kimi Mirəsədulla Mirqasımov ilk nitqində aşağıdakıları qeyd edir: "Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təşkil respublikada mədəni və elmi quruculuğun yeni mərhələsinə ifadə edir, bu, Azərbaycan xalqı və onun bütün elmi ictimaiyyəti üçün böyük sevinc bəxşəyir... Azərbaycan Elmlər Akademiyasının bütün fəaliyyəti xalqın maraqlarına, respublikamızda elm və mədəniyyətin əsas qüvvələrinin gələcək inkişafına xidmət etməlidir".

Yetmiş illik fəaliyyəti dövründə Akademiyaya akademik M.Mirqasımov (1945-1948), akademik Y.Məmmədəliyev (1948-1950, 1958-1961), akademik M.Əliyev (1950-1958), akademik Z.Xəlilov (1962-1967), akademik R.İsmayilov (1967-1970), akademik H.Abdullayev (1970-1983), akademik E.Salayev (1983-1997), akademik F.Maqsudov (1997-2000), akademik M.Kərimov (2001-2013) rəhbərlik etmişlər. Akademiyaya inkişaf etdikcə onun sovet və dünya elminə töhfələri, respublika qarşısında duran problemlərin həllindəki rolu da artmaqda idi. 70 il ərzində Azərbaycan alimləri çoxlu sayda elmi nailiyyətləri imza atıblar. Bu dövrdə Elmlər Akademiyasının 28 nəfərini SSRİ Dövlət Mükafatına, 11 nəfərini Stalin mükafatına, 2 nəfərini Lenin mükafatına, 33 nəfərini Lenin ordeninə, 9 nəfərini Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına, 1 nəfərini "Heydər Əliyev" ordeninə, 14 nəfərini "İstiqlal" ordeninə və 160 nəfərini əməkdar elm xadimi adına layiq görülməsi də Azərbaycan elminin və alimlərinin yüksək səviyyəsinin göstəricisidir.

Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunun və Həsən Abdullayevin rəhbərliyi altında tanınmış Azərbaycan fiziklər məktəbinin görkəmli nümayəndələri selen və tellurun müxtəlif modifikasiyalarının qurulmasını, energetik spektrlərinin, mexanizmin və keçirmə modellərinin müəyyənləşdirilməsi üzrə orijinal tədqiqatlar aparmışlar. Bütün bu araşdırmaların əsasında SSRİ-də selen cihazlarının kütləvi istehsalı üzrə iri sənaye sahəsi yaradılmışdır.

Müasir riyaziyyat və onun istiqamətlərinin inkişafında akademiya alimlərinin böyük xidmətləri olmuşdur. Haqlı olaraq Azərbaycan riyaziyyat məktəbinin klassikləri sayılan Zahid Xəlilov, Əşraf Hüseynov və İbrahim İbrahimov respublikamızda riyaziyyat elminin inkişafı üçün möhkəm zəmin yaratmışlar.

Astronomiya və astrofizika sahəsində, o sıradan planetlər, ulduzlar və günəş fizikasının öyrənilməsinə də akademiya böyük uğurlara imza atmışdır. Şamaxı şəhəri yaxınlığında Avropa da ən böyük rəsədxanalarından biri yaradılmışdır. Bu rəsədxanada asteroidlərin öyrənilməsi, günəş fizikasının tədqiqi və rəlativist astrofizika üzrə mühüm nəticələr əldə edilmişdir.

Fizika-riyaziyyat və texnika elmləri sahəsində daha bir vacib istiqamət - kosmik tədqiqatlardır. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının sovet kosmik proqramlarına qoşulması bilavasitə ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev elmdə yeni perspektiv istiqaməti yüksək qiymətləndirmiş və Azərbaycan alimlərinə hərtərəfli dəstək vermişdir.

Keçən əsrin 50-ci illərindən başlayaraq kibernetikanın, riyazi modelləşmənin və kompüter texnologiyalarının tətbiqi ölkəmizdə informatika elminin inkişafını xeyli sürətləndirdi. Bu müddət ərzində informatika elmi dövrün çağırışlarına adekvat olaraq informasiya cəmiyyəti, siqnalın intellektual analizi, informasiya təhlükəsizliyi, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, Big Data analitikası və s. kimi yeni, aktual elmi istiqamətlərin əsası qoydu.

Kimya elmləri sahəsində kumolun katalitik sintezi üsulunun işlənilməsinə prioritet akademik Yusif Məmmədəliyev məxsusdur. Onun əldə etdiyi yüksək oktanlı aviabenzin isə Böyük Vətən müharibəsi illərində cəbhəni yüksək keyfiyyətli yanacaqqa təchiz etməkdə müstəsna rol oynamışdır.

Kimya texnologiyası və kinetikanın fundamental əsaslarının işlənməsində akademik Murtuza Nağıyevin fundamental tədqiqi sayəsində resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi yaradılmışdır.

Biologiya elmləri sahəsində Aleksandr Qrossheymin fundamental tədqiqatları Stalin

mükafatına layiq görülmüşdür. Azərbaycanın mikoflorasının öyrənilməsi sahəsində Valeri Ulyanışevin tədqiqatları Lenin mükafatına layiq görülmüşdür. Torpaqəmələgəlmə energetikası adlı yeni elmi istiqamətin banisi olan V.Volobuyev həm də torpaqların ekoloji sahəsində aparıcı tədqiqatları görə SSRİ Dövlət mükafatı ilə təltif edilmişdir. Akademik Cəlil Əliyev tədqiqatları denli bitkilərdən yüksək və keyfiyyətli məhsul almağa imkan verən fotosintez hadisəsi məfhumuna yeniliklər gətirmişdir. Cəlil Əliyev və onun elmi məktəbinin molekulyar biologiya və biotexnologiya, akademik Həsən Əliyevin ekoloji və torpaqşünaslıq sahələrində aparıcıları fundamental tədqiqatlar nəticəsində böyük elmi uğurlar əldə edilmişdir.

Ötən əsrin 40-80-ci illərində Elmlər Akademiyası respublikada tibb elmi və təhsilinin təşəkkülündə və inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bu tarixi mərhələ Azərbaycan elmi salnaməsinə kliniki cərrahiyyənin baniləri Mirəsədulla Mirqasımov və Mustafa bəy Topçubaşovun, patoloji anatomiyaya sahəsində Cəlil Hüseynovun, oftalmologiyaya sahəsində Zərif Əliyevanın, onkologiyaya sahəsində Cəmil Əliyev və bir sıra başqalarının adları ilə birlikdə daxil olmuşdur.

Geoloji tədqiqatlar sahəsində əldə edilən nailiyyətlər üzərində də xüsusi dayanmaq lazımdır. Neft Daşları, Azəri, Çirraq, Günəşli, Şahdəniz kimi dünya əhəmiyyəti nəhəng neft və qaz yataqlarının elmi əsaslandırılması, proqnozlaşdırılması və Azərbaycan neft sənayesi mətəxəssisləri ilə birlikdə aşkar edilməsi Musa Əliyev, Əşraf Əlizadənin, Şəfəyət Mehdiyevin, Şamil Əzizbəyovun, Miral Qaşqayın, Xoşbəxt Yusifzadənin, Baba Babazadənin və onların tələbələrinin adları ilə bağlıdır.

Əhəd Yaqubov və onun ardıcılıarı Azərbaycan ərazisi üçün unikal təbii fenomeni olan palçıq vulkanizminin öyrənilməsinə ilk keşf edənlərdən olmuşlar.

Mexanika, yeraltı hidroqazdinamika və qazma sahəsində mühüm nəticələr alınmışdır. Təzviyin ilkin qradientini nəzərə alan ümumiləşdirilmiş Darsi qanununun yaradılması Azad Mirzəcanzadəyə məxsusdur.

Humanitar və ictimai elmlərin inkişafı görkəmli Azərbaycan alimləri Üzeyir Hacıbəyli, Səməd Vurğun, Heydər Hüseynov, Mirzə İbrahimovun rəhbərliyi altında aparılan tədqiqatlar sayəsində mümkün olmuşdur. Ü.Hacıbəylinin elmi ənənələri Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov kimi böyük bəstəkarlarımızın yaradıcılığında davam etdirilmişdir. Xalqımızın milli varlığını qorunub saxlanılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Azərbaycan dili, ədəbiyyatı, folkloru, mədəniyyəti, incəsənəti və tarixi üzrə elmi tədqiqatlar 70-80-ci illərdə xüsüsən geniş vüsət almışdır.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının 70 illik tarixində ən parlaq mərhələ 1970-1985-ci illəri əhatə edən dövrdür. Akademiyaya tarixinin bu mərhələsi bilavasitə xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu dövr Azərbaycan Elmlər Akademiyasında neft və qaz yataqlarının kəşfi, işlənməsi, mürəkkəb geoloji mühtlərdə dərin qazmanın elmi problemlərinin həlli, həmçinin kimyanın, neft-kimya sənayesinin inkişafı üçün xammal bazasının, kimya texnologiyası komplekslərinin yaradılması, coğrafi, geoloji və geofiziki tədqiqatlar, filiz və qeyri-filiz, həmçinin digər faydalı qazıntı yataqlarının tədqiqi, energetika, mexanika, fizika, riyaziyyat, astronomiya, informatika sahələrində mühüm əhəmiyyəti olan tədqiqatların aparılması və nüfuzlu elmi məktəblərin yaradılması, əkinçiliyin, torpaqşünaslığın, meliorasiya və su təsərrüfatının, ərazinin flora, fauna və torpaq ehtiyatları, növ tərkibi, mühafizəsi və səmərəli istifadəsinin elmi problemlərinin öyrənilməsi və s. istiqamətlərdə nailiyyətləri qeyd etmək olar.

XX əsrin 90-cı illərinin əvvəlindən Akademiyanın həyatında yeni - çətin, mürəkkəb, dramatik bir mərhələ başlandı. SSRİ-nin dağılması, ənənəvi dövlət və ictimai institutların iflasa uğraması, dərin iqtisadi böhran, hüquqi vakuüm Akademiyanın üzlediyi problemlərin yalnız bir qismi idi. Həmin dövrdə Elmlər Akademiyasını cəmiyyətin gözündən salmaq kampaniyası, totalitarizm müəbirəzə adı altında İttifaq strukturlarının ləğv edilməsinə analogi olaraq akademiyanı da ləğv etmək cəhdləri vəziyyəti daha da kəskinləşdirmişdi.

Xoşbəxtlikdən Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin dahiyəna siyasəti sayəsində Elmlər Akademiyası öz birliyini qoruyub saxlaya bildi. Tam əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin və Azərbaycan elminin xilasını üçün zaman özü Heydər Əliyevi seçmişdi. Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycana rəhbərliyi özümüzdə və gələcəyimizə inam hissini qaytarmış, xalqımızın tarixi yaddaşında milli ideallara fədakarcasına xidmətin nümunəsi kimi qalacaqdır. Biz bu gün Azərbaycanın əsas elmi mərkəzi sayılan Elmlər Akademiyasının qorunub saxlanılmasında məhz Heydər Əliyevə

borcluyuq. Müstəqillik illəri ərzində qazandıqımız elmi nailiyyətlər də buna sübutdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin "özü qədr inandığı" layiqli siyasi varisi, onun xarici və daxili siyasət kursunu uğurla davam və inkişaf etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi son illər ərzində başqa sahələrdə olduğu kimi, akademik elmdə də nəzərəcarpaçaq uğurlar əldə edilmişdir. Xüsusən, Ulu öndərin milli ideologiya səviyyəsində formalaşdırdığı azərbaycançılıq ideologiyasının elmi cəhətdən əsaslandırılması və sistemləşdirilməsi ilə bilavasitə bağlı olan humanitar və ictimai elmlərə möhtərəm Prezidentin daimi diqqəti və qayğısı nəticəsində tarix, arxeologiya, ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik, fəlsəfə elmlərinin dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi yolunda əldə etdiyi uğurlar tədqiqləyicidir.

Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin elmin inkişafı ilə bağlı qəbul etdiyi qərarlar sırasında "2009-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya" və 2012-ci ilin dekabr ayında xüsusi fərmanla təsdiq etdiyi "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası mühüm yer tutur.

2020-ci ildə konkret fəaliyyət proqramı əsasında AMEA-da idarəetmə və təşkilati sistemlərin təkmilləşdirilməsi, elmi müəssisələrin işinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətində tədbirlər start verilmişdir. Qeyd olunanların geniş ictimai müzakirəsi və yeni elmi fəaliyyət prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün keçən il Azərbaycan Alimlərinin I Qurultayı keçirildi, müvafiq Bəyannamə qəbul edildi. Burada fundamental elmlər üzrə araşdırmaların müasir tələblər səviyyəsinə çatdırılması, multidisiplinar tədqiqatların elmi fəaliyyətin perspektivli sahəsi kimi dəyərləndirilməsi, innovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsi əsas prioritetlərimiz olaraq elan edildi. Elmin populyarlaşdırılması baxımından ötən il elm bayramı səviyyəsində keçirilən Bakı Elm Festivalı da qeyd etmək istərdim.

Beynəlxalq elmi əlaqələrin güclənməsi, o cümlədən xaricdə yaşayan azərbaycanlı alimlərlə əlaqələrin qurulması, diaspor ilə iş istiqamətində də xeyli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Son illər dünyanın tanınmış elmi mərkəzləri ilə birlikdə Akademiyamızın müxtəlif institutlarında beynəlxalq elmi laboratoriya yaradılmışdır.

Son on ildə Azərbaycan elminin maddi-texniki bazası əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir. Akademiyamızın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının və Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Elmi Mərkəzinin yeni binalarının inşası, Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasının maddi-texniki bazasının yenidən qurulması, Akademiyamızın Təcrübə Sənaye Zavodunun yeni əsasları təşkil, digər institutların əsaslı təmiri, elmi müəssisələrin unikal cihaz və avadanlıqlarla təchiz olunması, Gəncə Bölməsinin təşkilil son illərin realığa çevrilən tədbirləridir.

Dünya elminin prioritet elmi sahələrinə uyğun olaraq həm klassik, həm də son zamanlar yaranmış yeni istiqamətlərdə Azərbaycan fizikləri və riyaziyyatçılar fundamental nəticələr əldə etmiş, bir sıra nəzəri problemləri həll etmişlər.

Nüvə tədqiqatları üzrə Avropa mərkəzinin və Rusiya Birləşmiş Nüvə Tədqiqatları Institutunun alimləri birgə Böyük Adron Kollayderin ATLAS detektorunda aparılmış eksperimentlər nəticəsində protonların toqquşmalarında parametrləri Standart Modelə uyğun olan Higgs Bozonu aşkar edilmişdir. Kristallar fizikası, yarımkeçirici heterostrukturlar sahəsində və Yer Kosmosdan öyrənilməsi üçün informasiya ölçü cihazlarının yaradılmasına yönəldilmiş tədqiqatlar nəticəsində əlamətdar uğurlar qazanılmışdır.

Həyat haqqında elmlər ən yaxın onilliklərin, bəlkə də bütün XXI əsrin prioritetlərindəndir. Bir sıra xarici ölkələrdə çalışan (ABŞ, İngiltərə və s.) hamkarlarımızla birgə kompüter biologiyası və molekulyar biotexnologiya sahəsində yeni elmi istiqamətlərin təməli qoyulmuşdur.

Yer elmlərində ənənəvi istiqamətlərdə əldə edilmiş mühüm uğurlar yeni istiqamətlərə rəvac vermişdir. Yer təkində gedən geodinamik proseslər haqqında yeni geodezi və seysmoloji məlumatlar əldə edilmişdir. Seysmik hadisələrin səmərəli monitorinq sistemi yaradılmış və global sistemə daxil edilmişdir. Respublika ərazisində Qafqaz seysmik xəritəsinin tərkib hissəsi olduğu ehtimal edilən seysmik təhlükələrin yeni xəritəsi yaradılmışdır. Alimlərin proqnozları əsasında Xəzər dənizinin təkində qazohidratların böyük yataqları kəşf edilmiş; Xəzər şəlfinin neft-qazlılığı yüksək qiymətləndirilmişdir. "Dünyanın palçıq vulkanları", "Xəzərin hidrometeoroloji atlası" kimi unikal atlaslar yaradılmışdır. "Azərbaycan geologiyası" fundamental ensiklopedik əsər 8 cildə rus dilində və 3 cildə ana dilimizdə təamamlanması geologiya elmində mühüm hadisə olmuşdur.

Son iyirmi ildən artıq bir zaman kəsiyində Azərbaycanda tarix elmlərində, tədqiqat metodologiyasının yenilənməsi və tarixi araşdırmaların mənsə-məxəz bazasının əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməsi ilə bağlı keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Əvvəllər əlçatmaz olan külli miqdarda sənədlərin elmi dövriyyəyə daxil edilməsi məlum hadisələrdir və prosesləri yeni mövqədən dəyərləndirməyə imkan vermişdir. Müasir yanaşmalar sırasında tarixdə liderin rolunun yeni nöqtəyi-nəzərdən təhlilini mühüm elmi nəticə kimi göstərmək olar. Eyni zamanda Azərbaycan tarixinin, eləcə də Azərbaycanın Qafqaz tarixindəki yerinin ayrı-ayrı mərhələləri daha müfəssəl, daha obyektiv öyrənilmişdir.

Son illərdə milli filologiyamızın ənənələri də uğurla inkişaf etdirilmişdir. Ədəbiyyatşünaslar ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən nəzəri baxımdan formalaşdırılmış azərbaycançılıq ideologiyasının bədi ifadəsi problemlərinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Mədəni irsimizin mühüm yadigarı - qədim əlyazmaların araşdırılması uğurla davam etdirilir. Üç cildli "Xaricdə saxlanılan Azərbaycan əlyazmalarının ümumi kataloqu"nın nəşri başa çatmışdır. Daha bir önəmli nəticə - səkkiz cildli "Azərbaycan ədəbiyyatı ta-

rixi" fundamental əsərin ilk dörd cildinin nəşri ədəbiyyatşünaslıqda əlamətdar hadisə oldu.

Böyük səylər sayəsində akademik kitab nəşr sistemi qorunub saxlanılmışdır. Biz 70-ə qədər elmi və 10-dan artıq elmi-kütləvi məcmuə buraxdıırıq. Bütün əsas, ənənəvi və əlamətdar akademik nəşrlər də davam etdirilir.

Beynəlxalq əlaqələrimiz də genişlənir. Bu gün Akademiya ikitərəfli əməkdaşlıq haqqında 40-a yaxın sazişi həyata keçirir, 13 hökumətlərə əməkdaşlıq gəmiyələri fəallaşdırır. Rusiya, Fransa, İngiltərə, Almaniya, İtaliya, Polşa, İsrail, Çin, Yaponiya və başqa ölkələrin milli akademiya və elmi mərkəzləri ilə fəal əməkdaşlıq edirik.

Biz, MDB ölkələrinin akademiya ilə, o cümlədən Beynəlxalq Elmlər Akademiyalarının Assosiasiyası (BEAA) çərçivəsində əməkdaşlığı inkişaf etdirir və möhkəmləndiririk. Rusiya, Fransa, İngiltərə, Almaniya, İtaliya, Polşa, İsrail, Çin, Yaponiya və başqa ölkələrin milli akademiya və elmi mərkəzləri ilə fəal əməkdaşlıq edirik.

Elmlər Akademiyasının əməkdaşları bir neçə il ərzində "Akademik Kurçatov", "Akademik Vernadski", "Vityaz", "Peqas", "Antares", "Kallisto" və başqa elmi-tədqiqat gəmiyələri Dünya okeanının kompleks şəkildə tədqiqində və mənimlənməsində fəal iştirak etmişlər.

Ötən illərdə Azərbaycanda onlarca beynəlxalq elmi konfranslar keçirilmiş, əməkdaşlarımız başqa beynəlxalq tədbirlərdə də fəal iştirak etmişlər.

Milli Elmlər Akademiyası, ənənələrə sadiq qalaraq, elm və təhsilin inteqrasiyasına ciddi diqqət yetirir. Hazırda AMEA institutlarında onlarca müxtəlif universitetlərin kafedralarının filialları fəaliyyət göstərir. Akademiyamızın 160-a yaxın üzvü və yüzlərlə alimi təhsil prosesində iştirak edir.

Ölkə başçısının dəstəyi ilə, Akademiyamızın tarixində ilk dəfə olaraq magistratura təsis olunmuş və 9 ixtisas üzrə magistrantların qəbulu keçirilmişdir. Ali məktəblər üçün Akademiyaya alimləri tərəfindən dərslilər və tədris vəsaitləri yaradılmışdır. İnstitutlarımızın ali məktəblərlə sıx əməkdaşlığı - akademik fəaliyyətin strateji xəttidir.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yaradılmasından keçən müddət ərzində respublika ictimaiyyəti AMEA-nın yubileyilərinə dəfələrlə qeyd etmişdir. Bu illər ərzində Milli Elmlər Akademiyasının tarixini əks etdirən özünəməxsus elmi-publisistik salnamə yaradılmışdır. Həmin salnamənin fəsillərində AMEA-nın potensialı, onun görkəmli nümayəndələrinin fəaliyyəti, dünya elmi tərəqqisinin xəzinəsinə bəxş edilən töhfələr layiqincə qiymətləndirilir. Bu mövzu ilə bağlı yeri gəlmişkən, bir arzumuz dilə gətirmək istərdim.

Bu gün parlaq simalar, elmi kəşflər, maraqlı faktlar, təfərrüatlar, alimlərimizin bir neçə nəslinin yaşadığı elmi problemlər haqqında məlumatlı əks etdirən AMEA-nın mükkəmməl, dolğun tarixi əsərinin yazılması son dərəcə əhəmiyyətlidir. Bu salnamə elm tarixinin inkişafının müəyyən məqamları ilə səciylənir. Belə ki, müstəqil inkişaf yolu seçmiş millətlərdə olduğu kimi, Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan elitasının elmi dünyagörüşü yad ideologiyalardan azaddır. İkincisi, qloballaşan dünyada elmi-texniki tərəqqiyə qoşulmaqla tamamilə yeni imkanlar yaranır və eyni zamanda insan fəaliyyətinin bütün sahələrində, ilk növbədə elmi texnologiyalar sahəsində rəqabət görünməmiş dərəcədə artır. Üçüncüsü: siyasi sistemdə sabitlik qazanmış Azərbaycan Respublikasının hakimiyyət mexanizmləri demokratik standartların mənimlənməsi ilə birlikdə yeni sosial-iqtisadi və xarici siyasət kursunun davam etdiriləcəyinə etibarlı zəmindir. AMEA-nın təşəkkülündə qəbul edilən bu kurs həm respublikada, həm də onun hüdüdlərindən kənar da haqlı olaraq Heydər Əliyev və İlham Əliyev kursu adlanır. Bu, dünyanın nizamının dəyişdiyi bir şəraitdə öz sabitliyi və etibarlılığını təsdiq etmiş, həqiqətən müstəqil Azərbaycan kursudur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kollektivi öz yubileyini təntənəli və məzmunlu qarşılamaya hazırlaşdır. Zənnimizcə, bütənəni bütənəni qəbul edilən bu kurs həm respublikada, həm də onun hüdüdlərindən kənar da haqlı olaraq Heydər Əliyev və İlham Əliyev kursu adlanır. Bu, dünyanın nizamının dəyişdiyi bir şəraitdə öz sabitliyi və etibarlılığını təsdiq etmiş, həqiqətən müstəqil Azərbaycan kursudur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kollektivi öz yubileyini təntənəli və məzmunlu qarşılamaya hazırlaşdır. Zənnimizcə, bütənəni bütənəni qəbul edilən bu kurs həm respublikada, həm də onun hüdüdlərindən kənar da haqlı olaraq Heydər Əliyev və İlham Əliyev kursu adlanır. Bu, dünyanın nizamının dəyişdiyi bir şəraitdə öz sabitliyi və etibarlılığını təsdiq etmiş, həqiqətən müstəqil Azərbaycan kursudur.

70 illik yubileyə Akademiyamızın kollektivi əl-boş gəlməmişdir, dəyərli elmi əsərlər və monoqrafiyalar hazırlanmışdır. Bu əsərlərin nəşrinə Akademiyaya tarixinin müvafiq mərhələlərdə fəaliyyətinin bir növ yekunu hesab etmək olar. Bu, bizim yubiley hədiyyəmizdir. Zənnimizcə, bu çoxsaylı nəşrlərin sırasında bir nəşr bizim üçün xüsusilə əzizdir. Mən "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası simalarında" kitab-albomunu nəzərdə tuturam. Burada 70 il ərzində öz əməyi ilə respublika elminin nailiyyətlərini artırmış şəxsiyyətləri görmək olar. Bu bizim tariximizdir. Məhz həmin tarix bizi həm gələcəyə aparır, həm də keçmişə qaytarır və buna görə əminlik ki, bizi həyəcanlandıran hadisələr gələcək nəsilləri də maraqlandıracaq.

Akademiyaımızın təntənəli yubileyi ərfəsində mən elmdə ilk kövrək addımlarını atan gənclərə müjəricət etmək istəyirəm. 30 ildən sonra siz Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 100 il yubileyi qeyd edəcəksiniz. Şübhə etmirəm ki, siz 1945-ci ildə elm mədəmizinin təsisçilərini və ötən illər ərzində öz əməyini və istedadını əsirgəməyərək akademik elmi qoruyub inkişaf etdirən alimlərin hər birini xoş sözlərlə, səmimiyyətlə yada salacaqsınız. ■